

МИТРОПОЛИТ ЙОСИФ СЛІПІЙ ЯК ПЕДАГОГ ТА НАУКОВЕЦЬ

У статті розкрито наукові погляди Йосифа Сліпого. Окреслено коло дослідницьких інтересів митрополита: від богослов'я до філософії та історії.

Розглянуто діяльність Й. Сліпого як викладача, а згодом ректора духовної семінарії (академії). Визначено, що праця Й. Сліпого була спрямована на підняття науково-освітнього рівня греко-католицького духовенства. Проаналізовано практику реалізації основних управлінських рішень Йосифа Сліпого. Актуалізовано конструктивний досвід у розбудові богословської освіти митрополита.

Означено наукову спадщину та педагогічні ідеї Йосифа Сліпого в історико-педагогічному дискурсі емігрантського періоду.

Ключові слова: митрополит Йосиф Сліпий, греко-католицька церква, ректор, богословські студії, наука, освіта, семінарія, академія, університет.

In the article the scientific views of Yosyp Slipyi are disclosed. The circle of the Metropolitan's research interests is outlined: from theology to philosophy and history.

The activities of Yosyp Slipyi as a teacher and then the rector of the seminary (academy) are reviewed. It was determined that the work of Yosyp Slipyi was aimed at raising the scientific and educational level of the Greek Catholic clergy. The practice of the basic managing decisions of the Metropolitan is analyzed. The constitutive experience of Metropolitan Yosyp Slipyi in building theological education is actualized.

The author has determined the scientific heritage and pedagogical ideas of Yosyp Slipyi in the historical and pedagogical discourse of emigrant period.

Key words: Metropolitan Yosyp Slipyi, the Greek Catholic Church, Rector, theological studies, science, education, seminary, academy, university.

Сучасне розуміння державотворчих процесів неможливе без глибокого вивчення історичного досвіду минулого. У сучасних умовах загострилися міжконфесійні стосунки, викликає занепокоєння стан духовної культури і моралі суспільства, тому важливим є вивчення наукової спадщини митрополита Йосифа Сліпого, щоб подолати ці негативні явища. Звідси випливає актуальність проблематики дослідження, коли відбувається трансформація ідеологічної системи освіти в напрямі європейських стандартів. Християнська стратегія виховання є домінуючою для європейської традиції і нині відіграє головну роль у культурі, відносінах на просторах Євросоюзу.

Життєдіяльність, наукова та педагогічна праця Йосифа Сліпого частково розглядалися у працях істориків, педагогів та богословів. Зокрема, писали про митрополита, Е. Бистрицька, І. Бойко, О. Гринів, В. Ленцик, О. Мишанич, Н. Опалко, В. Сергійчук, І. Хома, М. Шот та ін.

Праці, опубліковані в збірнику «Кардинал Йосиф Сліпий і сучасність» (Івано-Франківськ), висвітлюють його життєвий шлях, багатогранну діяльність та внесок у духовне й національне життя України. Серед них – статті В. Кононенка, В. Гаюк, С. Чапуги, В. Дем'янець, В. Дутчак та ін. Проте, незважаючи на значну кількість наукових досліджень, окреслена нами проблематика повністю не вивчена вченими, комплексно не охоплено науково-педагогічну діяльність Йосифа Сліпого.

Метою статті є комплексне дослідження наукової та педагогічної праці митрополита Йосифа Сліпого.

Серед відомих постатей української історії особливе місце займає Патріарх Української греко-католицької церкви Йосиф Сліпий. Світова спільнота його знає не лише як церковного діяча, мученика за віру, організатора освітньої справи, але як науковця і педагога. Відзначимо те, що Мирослав Іван Кардинал Любачівський так відзначив основні здобутки Блаженнішого патріарха: «По-перше, Йосиф Сліпий високо підніс українську богословську науку, як ректор Львівської духовної семінарії, засновник Українського богословського товариства і головний редактор квартальника «Богословія» [6].

Науково-педагогічну працю Йосифа Сліпого можна поділити на два періоди: 1) 1922–1945 рр. – викладач духовної семінарії, ректор Богословської греко-католицької академії у Львові; 2) 1963 – 1984 рр. – праця в еміграції.

Особливий інтерес у контексті дослідження викликає львівський період життя і діяльності Йосифа Сліпого. Перші роки наукової та педагогічної праці Йосифа Сліпого мали таке спрямування: завершення навчання в Інсбруцькому університеті 1923 р.; написання й оприлюднення праць богословсько-догматичного змісту; педагогічна й наукова праця в семінарії, а згодом академії; перебудова згаданих навчальних закладів у європейському вимірі, написання для них правил та статутів; створення для наукової праці Богословського наукового товариства; організація видавничої роботи [12, с. 6].

У наших сучасників нині постає закономірне питання: чому саме о. Йосифа Сліпого вирішив зробити своїм наступником у 1939 р. митрополит Андрей Шептицький? Найближчі до Кир Андрея особи згодом згадували: тому, що, окрім надзвичайної талановитості й високої освіченості, великих організаторських здібностей, бачив у ньому чи не найважливішу рису для глави Церкви у присмеркову годину. Він не відступить, говорив Митрополит про Йосифа Сліпого, загине, але не відступить! І не помилився. «Через увесь час о. Сліпий був одним з найближчих співробітників митрополита А. Шептицького. Обидвох мужів української Церкви лучила сердечна приязнь. Митрополит Андрей мав глибоку шану до працюючого, щирого, серйозного і глибоко побожного ректора Богословської Академії. І його він поручив у Римі як свого помічника й майбутнього наслідника», – писав о. Ір. Назарко [9, с. 11].

За рекомендацією Андрея Шептицького, в 1912 р. Йосиф Сліпий продовжив свою освіту в Інсбруці в богословській колегії «Канізіанум» [5, с. 13]. Навчання в Інсбруці заклало міцний фундамент під наукову працю майбутнього Патріарха. По-перше, коло зацікавлень молодого богослова не обмежувалося богословськими науками. Він студіював класичні мови, вивчав німецьку, англійську, французьку та італійську мови. По-друге, значну увагу молодий богослов приділяв вивченню церковного мистецтва, археології, літургії та історії. По-третє, тут він мав можливість познайомитись з чужоземними науковцями та нав'язати з ними дружні взаємини [2, с. 8].

Здобувши європейську освіту та отримавши вчене звання, Йосиф Сліпий повертається до Львова і впродовж 3-х років викладає догматику в духовній семінарії. Молодий учений-теолог повністю присвятив себе освітянській та науковій праці, не шкодуючи сил та часу на педагогічну діяльність.

Як зауважує В. Гаюк, велика заслуга Й. Сліпого в тому, що він зумів внести серед професорів і студентів зацікавлення науковою працею з проблем східного богослов'я [1, с. 29]. У 1922 р. у Львові було створено Богословське наукове товариство (далі – БНТ). Свою діяльність у БНТ Й. Сліпий починав як член Ради, організатор видавництва і директор бібліотеки, починаючи з 1926 р. обирався його головою. Це було перше

українське товариство, що офіційно було визнане польською владою. Під час установчих зборів БНТ було окреслено завдання товариства: розвиток богословської науки, видання богословських творів, видання періодичних часописів [8, с. 101]. При БНТ було організовано чотири секції, членами яких були дійсні члени товариства. Зокрема, це біблійна, філософсько-догматична, історично-правнича та пасторальна секція [8, с. 106]. Своєю невтомною працею Йосиф Сліпий сприяв активізації діяльності товариства, яке займалося виданням літератури для семінарій, напрацювання богословської термінології, яка була латинська, організацією ювілеїв видатних духовних діячів [8, с. 107].

Весь час Й. Сліпий був незмінним редактором журналу «Богословіє». Під його керівництвом вийшло 20 томів «Богословія» та 45 наукових праць окремим виданням. Таким чином Йосиф Сліпий заснував власну українську богословську науку, цьому сприяла організація діяльності БНТ, редагування «Богослов'я» та наукова праця професора в духовній семінарії. Як редактор «Богословія» Йосиф Сліпий окремі випуски часопису присвячував визначним діячам Української греко-католицької церкви. Наприклад, випуски до 25-річчя митрополичої діяльності Андрея Шептицького та після передчасної смерті єпископа Йосифа Боцяна [2, с. 8].

Важливим для нашого розуміння сутності діяльності Й. Сліпого є його слова: «Науковою культурною працею ми кладемо чи не найсильніші підвалини нашому національному і державному життю», які він записав у статуті БНТ [13, с. 20].

Йосиф Сліпий вирішив внести певні корективи у роботу Львівської духовної семінарії. Зокрема, він про це пише так: «Я бачив, що потреба в усіх напрямках удосконалення, і тому не занедав думки оглянути бодай найважливіші європейські семінарії і богословські заведення» [11, с. 121]. Йосиф Сліпий для того, щоб ініціювати зміни в семінарії, вивчав досвід організації навчально-виховного процесу в аналогічних закладах Європи, здійснивши поїздку до цих установ, ознайомився з їхньою роботою [11, с. 123]. Він переробив та доповнив старі правила духовної семінарії. Й. Сліпий розумів, що варто працювати над кадровим потенціалом семінарії, збільшувати кількість викладачів із вченими званнями. Відповідно, він вирішив запровадити університетські статuti з габілітаціями і кваліфікаціями для викладачів [11, с. 123]. Завдяки таким діям Й. Сліпого зростав науково-педагогічний потенціал семінарії, а згодом академії.

Відзначимо, що у 1928 році Митрополит Андрей Шептицький затвердив Статут Греко-католицької Богословської академії, а о. доктор Йосиф Сліпий став її ректором. Офіційне відкриття Богословської Академії відбулося 6 жовтня 1929 р. [7, с. 414]. З нагоди відкриття академії її ректор о. д-р Йосиф Сліпий виступив з доповіддю «Значення і устрій Греко-католицької Академії». Він говорив про значення і роль академії в житті народу. Вказував Йосиф Сліпий на те, що найбільшим завданням академії є піднесення наукового рівня греко-католицького духовенства [1, с. 32].

Схвально, що ректор для викладання в академії залучив кращих професорів. Наприклад, о. д-р Тит Мишаковський, автор праць з біблістики, о. д-р Василь Лаба, автор з патрології і герменевтики, о. д-р Андрій Їшак, автор з ділянок догматики Сходу та канонічного права та багато інших. Між світськими вченими варто згадати, професора Миколу Чубатого, учня професора Михайла Грушевського – визначного історика церкви, д-р Івана Крип'якевича, визначного історика, також учня Грушевського, д-ра Володимира Залозецького, найкращого знавця історії українського і візантійського мистецтва, д-ра Ярослава Пастернака, відомого археолога ін. [7, с. 415]. Йосифу Сліпому вдалося згуртувати кращі наукові кадри того часу у цьому проявився його талант менеджера.

Зокрема, він зазначає: «Я докладав усіх сил, щоби створити наукову атмосферу і в професорів, і в слухачів, і академія зачала в богословській науці на Сході виробляти собі своє обличчя. Було для мене то великим вдоволенням, коли я на польських з'їздах я чув від визначних польських науковців, що академія вже має своє обличчя». Польське правительство, хоч офіційно не хотіло признати академії, то все ж таки шанувало її і числилося з нею. Запрошували мене як ректора на їхні святочні обходи, хотіли навіть, щоб кандидував до сенату...» [11, с. 124]. Такий приклад діяльності можуть запозичити сучасні керівники навчальних закладів, адже основними складовими, які забезпечують якість освіти, є і професійна підготовка викладачів, їхні особисті якості. Відсутність чіткої системи управління, координації впливів призводять до низької результативності в роботі. Саме тому, слід не лише модернізувати сучасний менеджмент освіти, але і залучати кращий досвід минулих років та століть. Як приклад може слугувати управлінська діяльність Йосифа Сліпого.

Як дізнаємося зі спогадів колишніх студентів Богословської академії, ректор Й. Сліпий, викладаючи у них історію християнської філософії і спеціальну догматику, вмів зацікавити їх богословськими студіями. Характерно, що в своїх оцінках і дискусіях найперше намагався наголошувати на тому, що єднає, а не на тому, що роз'єднує, підкреслюючи спільність моментів у богословській спадщині Сходу і Заходу. Найздібніших слухачів направляв на навчання за кордон. Його учнями були ієрархи Мирослав Іван Кардинал Любачівський, Ізидор Борецький, Іван Прашко [5, с. 19].

Йосиф Сліпий розумів та писав про те, що крім інтелектуальної сили, академія має також всенародне виховне значення, особливо, коли українські землі перебували в складі Другої Речі Посполитої. Духовенство – це джерело щастя народу. В його руках не тільки святі тайни, проповіді й управа Церквою, бо від праці духовенства залежить культура народу. Зрозуміло, що для такої місії священник має добре підготуватися і зробити це в контексті вимог часу [2, с. 125].

Важливо, що Йосиф Сліпий почав використовувати у своїй педагогічній практиці музейну педагогіку. При Богословській академії було створено музей. Ректор Йосиф Сліпий у своїй інавгураційній промові 9 жовтня 1932 р. промовив: «Церква клала і кладе велику вагу на духовну ділянку в життю чоловіка та з подиву гідною запопадливістю зберігала справжні твори людського духа. Нема сумніву, що з усіх установ найбільше заслужилася над збереженням пам'яток людської культури Церква... Пізнати церковну історію, мистецтво, літургіку, аскетику та загалом ціле минуле Церкви, і забезпечити її розвій та витримати на високо-культурній висоті в майбутньому, плекаючи естетичний смак, можна тільки завдяки частим оглядинам і глибоким безпосереднім студіям. Без бібліотеки і музею не може бути основної праці в Академії» [7, с. 530].

В академії були створені такі семінари: біблійний, гомілетичний, з історії Унії, правничий. У статуті семінару з історії церковної Унії зазначалось, що його метою є не тільки дати знання з проблем, які обговорюються, а й допомогти слухачам оволодіти основами методики наукової праці. Для цього члени семінару опрацьовували реферати, обговорювали нові опубліковані роботи [2, с. 129]. Богословська академія підняла освітній рівень духовенства не лише Галичини.

Йосиф Сліпий працював не лише як педагог та управлінець, але плідно трудився як науковець. Працюючи науково чи то як молодий кандидат богословських наук, чи то пізніше як професор богослов'я у Богословській академії Йосиф Сліпий показав себе як вдумливий богослов-мислитель з власною оригінальною думкою та як талановитий ерудит у застосуванні наукового методу у дослідженні та з'ясуванні складних питань в

області богословських наук. У його творах домінує ясна філософська думка [1, с. 33]. Аналізуючи науковий доробок Йосифа Сліпого, дослідник О. Гринів вказує, що поважне місце посідають праці з історії філософії, зокрема, «Нарис історії середньовічної філософії», «Св. Тома з Аквіну і схоластика», «Візантизм як форма культури», «Ювілей генія 3 нагоди 1500-ліття смерті св. Августина» та інші. Так, у «Нарисі» звернення митрополита до середньовічної філософії було не випадковим. Без її визначення не можна зрозуміти сучасні філософські течії, адже схоластика дає змогу пізнати правдивий образ і зміст філософії, джерела її модерних течій, напрямів і шкіл [2, с. 83].

Напередодні Другої світової війни Йосиф Сліпий мав широкі плани розбудови Богословської академії. Зокрема, він планував відкрити магістратуру й докторантуру, а також створити окремий юридичний факультет, що давало можливість перетворити академію на Український католицький університет. Однак ворожість більшовицької влади до Української греко-католицької церкви не дали можливості втілити ці плани в життя.

У роки радянсько-німецької війни архієпископ Йосиф відновив роботу Богословської Академії та Малої семінарії. Владика видав одне число «Богословії». Проте не можна було навіть продовжувати заняття, оскільки приміщення академії було забрано. Однак Йосиф Сліпий добивається так, аби виклади богослов'я не припинялися. У 1939 – 1941 роках йому вдалося організувати богословські курси в святоюрських приміщеннях [10, с. 5]. У таких складних умовах Й. Сліпий продовжує свою освітянську та наукову працю. Як свідчать дані статистики, під кінець гітлерівської окупації студентів у Богословській академії на всіх курсах нараховувалось близько 70 осіб. Професорський склад нараховував тоді 27 викладачів. До наукової праці він заохочував кожного, хто виявляв зацікавлення нею. Старався також дати роботу науковцям із Східної України, які почали прибувати до Львова. Тоді діяло в Академії два відділи: богословський і філософічний [10, с. 9]. Бачимо, у яких складних умовах довелося працювати Йосифу Сліпому та реалізовувати свою мрію про богословський університет, проте це не вдалося зробити на Батьківщині.

У липні 1944 р. більшовики зайняли Львів, і почався новий етап в житті Йосифа Сліпого [7, с. 363]. Це переслідування, а згодом й арешт та довгі роки заслання у таборах. Педагогічну та наукову діяльність Й. Сліпого перервало більшовицьке ув'язнення.

У 1963 р. Йосифа Сліпого звільнили від подальшого терміну ув'язнення і він переїжджає до Риму. На схилі літ митрополит прожив понад двадцять років у вільному світі. Він об'їхав майже усю планету, відвідував українські церковні громади, відправляв богослужіння, промовляв до вірних [5, с. 60].

Велику увагу Йосиф Сліпий приділяв українській католицькій освіті. Він прагнув створити за кордоном осередок української культури і науки, відродити традиції українського богослов'я, відновити діяльність вищого теологічного навчального закладу. Він заснував Український католицький університет імені св. Климентія Папи у Римі (1963 р.) з бібліотекою, видавництвом та архівом [5, с. 61]. В основу діяльності цього закладу ліг статут, розроблений митрополитом ще за часів Богословської академії у Львові, з урахуванням реалій діаспорного життя, необхідності існування потужного культурного та морально-виховного центру для пропаганди християнства, навчання і наукових досліджень [4, с. 144-145]. В університеті функціонувало п'ять факультетів (богословський, філософічно-гуманістичний, природничо-математичний, права і суспільних наук, медично-фармацевтичний) і разом із тим передбачалося створення інституту церковного співу та музики [2, с. 136]. Як назви факультетів, так і перелік кафедр переконують, що йдеться про вищу школу, яка покликана готувати фахівців не

лише для Церкви [2, с. 137]. Очевидно, Йосиф Сліпий розумів, що для майбутньої України потрібні будуть різні спеціалісти, головне, щоб вони були патріотами, а в незалежність своєї Батьківщини він свято вірив.

В Українському католицькому університеті імені св. Климентія Папи мали право присуджувати два академічні ступені – ліценціат і докторат, як і було в Богословській академії [2, с. 137]. Це свідчить і про організовані Йосипом Сліпим наукові традиції. Перед новоствореним університетом стояло додаткове завдання: «згуртувати розсіяних і розбитих українських католицьких науковців по цілому світу і з'єднати їх наукову творчість у виданнях Університету» [3, с. 80]. Протягом всієї діяльності за кордоном Йосиф Сліпий активно підтримував розвиток української науки і мистецтва. За його сприяння був виданий багатотомник наукових праць про українську церкву і народ [4, с. 148]. Йосиф Сліпий організував по всіх українських поселеннях філії Українського католицького університету імені св. Климентія Папи, зокрема, у Буенос-Айресі, Лондоні, Чикаго і Філадельфії [7, с. 393]. У цьому проявився його педагогічний та організаційний талант.

Отже, великий інтелектуал, вчений, громадський діяч, педагог Йосиф Сліпий розумів визначальну роль освіти та християнського виховання в умовах бездержавності свого народу. Його педагогічні настанови, ідеї втілювалися у діяльності духовної семінарії, Богословської академії, Українського католицького університету імені св. Климентія Папи. Йосиф Сліпий залишив нащадкам велику творчу спадщину, наповнену самобутніми думками, положеннями та висновками з актуальних проблем розвитку виховання та навчання, які не втратили своєї важливості й сьогодні в період розбудови нової системи освіти, орієнтованої на європейський досвід.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гаюк В. Патріарх Йосиф – подвижник богословської науки в Україні / В. Гаюк // Кардинал Йосиф Сліпий і сучасність. – Івано-Франківськ, 2002. – С. 27–36.
2. Гринів О. Йосиф Сліпий як історик, філософ і педагог / О. Гринів. – Львів, 1994. – 158 с.
3. Дацько І. Римський період наукової діяльності Патріярха Йосифа / І. Дацько // Патріарх Йосиф Сліпий як визначний український ієрарх, науковець та патріот. Матеріали Міжнародної наукової конференції. – К., 2003. – С. 79–89.
4. Дутчак В. Діяльність кардинала Й. Сліпого в українському зарубіжжі (на матеріалах мистецького архіву Володимира Луцтва) / В. Дутчак // Кардинал Йосиф Сліпий і сучасність. – Івано-Франківськ, 2002. – С. 142–149.
5. Зварич В. Життєвий шлях патріярха Йосифа / В. Зварич. – Тернопіль : «Джура», 2011. – 72 с.
6. Йосиф Сліпий // Бібліотека націоналіста «Бандера» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bandera.lviv.ua/>
7. Ленчик В. Визначні постаті Української Церкви: Митрополит Андрей Шептицький і Патріярх Йосиф Сліпий / В. Ленчика. – Львів : Свічадо, 2001. – 608 с.
8. Музичка І. Початки української богословської науки в двадцятому столітті і Блаженіший Патріярх Йосиф / І. Музичка. – Рим, 1978. – 120 с.
9. Опалко Н. Хресний шлях Йосифа Сліпого / Н. Опалко. – Рідна школа. – № 1. – 1998. – С. 10–14.
10. Сергійчук В. Великий страдник за віру й Україну / Володимир Сергійчук // Патріярх Йосиф Сліпий у документах радянських органів державної безпеки. 1939 – 1937. В двох томах. – Т.І. – К. : ПП Сергійчук М. І., 2012. – С. 3–20.

11. Сліпий Й. Спогади / Й. Сліпий/ ред. Іван Дацько, Марія Горяча, вид. 2-ге./ – Львів – Рим, 2014. – 608 с.
12. Твори Кир Йосифа Верховного Архиспископа і Кардинала / Упорядн. І. Хома, Ю. Федорів. – Рим, 1971. – 422 с.
13. Чапуга С. Кардинал Йосиф Сліпий – духовний борець за українську державність / С. Чапуга // Кардинал Йосиф Сліпий і сучасність. – Івано-Франківськ, 2002. – С. 20–26.

Рецензент : д. і. н., проф. Стронський Г.Й.